

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تفت
دانشکده علوم انسانی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته حقوق
گرایش خصوصی

عنوان

ارث کودکان آزمایشگاهی

استاد راهنما

دکتر علی اکبر جعفری ندوشن

استاد مشاور

دکتر حمید رحمانی

نگارنده

مژده رضائیان منشادی

بهمن ماه ۱۳۹۵

ب

بسمه تعالی
فرم شماره (۲۰)
تاییدیه هیات داوران

بدینوسیله تایید می شود که جلسه ی دفاع از پایان نامه ی خانم **مژده رضائیان رحمانی** با عنوان: **ارث کودکان آزمایشگاهی** با حضور هیات داوران ذیل تشکیل گردید و هیات داوران پس از مطالعه پایان نامه و شرکت در جلسه دفاع صحت و کفایت تحقیق انجام شده را بر اساس مقررات دانشگاه آزاد اسلامی جهت اعطای درجه کارشناسی ارشد در رشته ی **حقوق گرایش خصوصی** به نامبرده مورد تایید قرار می دهند.

(۱) **آقای دکتر علی اکبر جعفری ندوشن**

سمت در پایان نامه: استاد راهنما استادمشاور داورداخل دانشگاه داور خارج دانشگاه

امضاء

(۲) **آقای دکتر حمید رحمانی**

سمت در پایان نامه: استاد راهنما استادمشاور داورداخل دانشگاه داور خارج دانشگاه

امضاء

(۳) **آقای / خانم دکتر**

سمت در پایان نامه: استاد راهنما استادمشاور داورداخل دانشگاه داور خارج دانشگاه

امضاء

(۴) **آقای / خانم دکتر**

سمت در پایان نامه: استاد راهنما استادمشاور داورداخل دانشگاه داور خارج دانشگاه

امضاء

به نام خدا

فرم شماره (۲۱)

منشور اخلاق پژوهش

با استعانت از خدای سبحان و با اعتقاد راسخ به اینکه عالم محضر خداست و او همواره ناظر بر اعمال ماست و به منظور انجام شایسته ی پژوهش های اصیل، تولید دانش جدید و بهسازی زندگانی بشر، ما دانشجویان و اعضای هیات علمی دانشگاه ها و پژوهشگاه های کشور:

تمام تلاش خود را برای کشف حقیقت و فقط حقیقت به کار خواهیم بست و از هر گونه جعل و تحریف در فعالیتهای علمی پرهیز می کنیم.

حقوق پژوهشگران، پژوهیدگان (انسان، حیوان، گیاه و اشیاء)، سازمان ها و سایر صاحبان حقوق را به رسمیت می شناسیم و در حفظ آن می کوشیم.

به مالکیت مادی و معنوی آثار پژوهشی ارجح می نهیم، برای انجام پژوهشی اصیل اهتمام ورزیده از سرقت علمی و ارجاع نامناسب اجتناب می کنیم.

ضمن پابندی به انصاف و اجتناب از هر گونه تبعیض و تعصب، در کلیه فعالیتهای پژوهشی رهیافتی نقادانه اتخاذ خواهیم کرد.

ضمن امانتداری، از منابع و امکانات اقتصادی، انسانی و فنی موجود استفاده بهره ورانه خواهیم کرد.

از انتشار غیر اخلاقی نتایج پژوهش نظیر انتشار موازی همپوشان و چندگانه (تکه های) پرهیز می کنیم.

اصل محرمانه بودن و رازداری را محور فعالیتهای پژوهشی خود قرار می دهیم.

در همه فعالیتهای پژوهشی به منافع ملی توجه کرده و برای تحقق آن می کوشیم.

خویش را ملزم به رعایت کلیه هنجارهای علمی رشته خود، قوانین و مقررات، سیاستهای حرفه ای، سازمانی، دولتی و راهبردهای ملی در همه مراحل پژوهش می دانیم.

رعایت اصول اخلاق در پژوهش را اقدامی فرهنگی می دانیم و به منظور بالندگی این فرهنگ، به ترویج و اشاعه آن در جامعه اهتمام می ورزیم.

امضاء دانشجو

امضاء استاد راهنما

تقدیم به

پدر و مادر عزیز و مهربانم

که در سختی‌ها و دشواری‌های زندگی همواره یآوری دلسوز و
فداکار و پشتیبانی محکم و مطمئن برایم بوده‌اند.

تقدیم به همسرم

به پاس قدر دانی از قلبی آکنده از عشق و معرفت که محیطی سرشار
از سلامت و امنیت و آرامش و آسایش برای من فراهم آورده است.

تقدیر و تشکر

با سپاس از سه وجود مقدس :

آنان که ناتوان شدند تا ما به توانایی برسیم ...

موهایشان سپید شد تا ما روسفید شویم ...

و عاشقانه سوختند تا گرمابخش وجود ما و روشنگر راهمان باشند ...

پدرانمان

مادرانمان

استادانمان

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	چکیده
	فصل اول : کلیات تحقیق
۲	۱-۱ : مقدمه
۳	۲-۱-تعریف مساله
۴	۳-۱- اهمیت و ضرورت موضوع
۵	۴-۱-انگیزه انتخاب موضوع
۵	۵-۱-هدف اصلی
۵	۶-۱-اهداف فرعی
۵	۷-۱-سوالات تحقیق
۵	۱-۷-۱-سوالات اصلی
۶	۲-۷-۱-سوالات فرعی
۶	۸-۱-فرضیه های تحقیق
۶	۹-۱-استفاده کنندگان از نتایج پژوهش
۷	۱۰-۱-روش انجام تحقیق
۷	۱۱-۱-روش و ابزار گردآوری اطلاعات
۷	۱۲-۱-ساختار تحقیق
۷	۱۳-۱-دشواری های تحقیق
	فصل دوم : پیشینه تحقیق
۸	۱-۲-پیشینه نظری پژوهش
۸	۱-۲-۱-تعاریف
۱۲	۲-۱-۲-دلایل ناباروری
۱۲	۳-۱-۲-ناباروری در زنان
۱۳	۴-۱-۲-ناباروری در مردان
۱۳	۵-۱-۲-نازایی بدون علت

- ۱۳-۱-۲ انواع روش های غیر طبیعی بارداری..... ۱۳
- ۱۵-۱-۲ تاریخچه لقاح مصنوعی..... ۱۵
- ۱۶-۲-۲ پیشینه عملی تحقیق..... ۱۶
- فصل سوم : نسب ناشی از لقاح مصنوعی از دیدگاه فقهی و حقوقی
- ۱۹-۱-۳ مقدمه..... ۱۹
- ۲۰-۲-۲ مشروعیت لقاح مصنوعی تخمک زوجین..... ۲۰
- ۲۲-۱-۲-۳ نسب فرزند حاصل از لقاح مصنوعی تخمک زوجین..... ۲۲
- ۲۳-۲-۲-۳ مشروعیت لقاح مصنوعی تخمک با اسپرم مرد بیگانه..... ۲۳
- ۲۵-۳-۲-۳ نسب فرزند حاصل از لقاح مصنوعی با اهدا اسپرم..... ۲۵
- ۲۶-۳-۳ مشروعیت اهدا تخمک..... ۲۶
- ۲۶-۱-۳-۳ نسب کودکان حاصل از اهداء تخمک..... ۲۶
- ۲۸-۴-۳ رحم اجاره ای (مادر جانشین)..... ۲۸
- ۳۱-۱-۴-۳ نسب کودک ناشی از رحم اجاره ای..... ۳۱
- ۳۵-۵-۳ اهداء جنین..... ۳۵
- ۳۶-۱-۵-۳ نظر فقها در مورد اهداء جنین..... ۳۶
- ۳۶-۲-۵-۳ نسب در اهدای جنین..... ۳۶
- ۳۷-۶-۳ انجماد جنین..... ۳۷
- ۳۸-۱-۶-۳ مشروعیت باروری، پس از مرگ زوجین با استفاده از جنین منجمد..... ۳۸
- ۴۰-۷-۳ دیدگاه حقوقی لقاح مصنوعی..... ۴۰
- ۴۰-۱-۷-۳ قانون مربوط به تلقیح مصنوعی..... ۴۰
- ۴۰-۲-۷-۳ نظر حقوق دانان در مورد جواز لقاح مصنوعی اسپرم و تخمک زوجین..... ۴۰
- ۴۱-۳-۷-۳ نظر حقوق دانان در مورد نسب طفل حاصل از لقاح مصنوعی اسپرم و تخمک زوجین..... ۴۱
- ۴۲-۴-۷-۳ نظر حقوق دانان در مورد جواز لقاح مصنوعی تخمک با اسپرم مرد بیگانه..... ۴۲
- ۴۲-۵-۷-۳ نظر حقوق دانان در مورد رحم اجاره ای (مادر جانشین)..... ۴۲
- ۴۳-۶-۷-۳ نظر حقوق دانان در اهداء جنین..... ۴۳

۴۵	۷-۷-۳ اهداء جنین در قانون اساسی.....
	فصل چهارم : ارث کودکان آزمایشگاهی
۴۸	۱-۴-۱ ارث.....
۴۹	۲-۴-۲ شرایط تحقق ارث.....
۴۹	۳-۴-۳ موانع ارث.....
۴۹	۴-۴-۴ ارث طفل ناشی از لقاح مصنوعی زوج و زوجه.....
۵۰	۵-۴-۵ وضعیت ارث جنین لقاح یافته در دوران حیات صاحب اسپرم (پدر).....
۵۱	۶-۴-۶ وضعیت ارث جنین لقاح یافته بعد از وفات صاحب اسپرم (پدر).....
۵۱	۶-۴-۱ دیدگاه حقوق دانان.....
۵۲	۶-۵-۲ دیدگاه فقها.....
۵۵	۷-۴-۷ وضعیت ارث جنین منجمد شده.....
۵۸	۸-۴-۸ ارث کودک حاصل از اهدا اسپرم.....
۶۰	۹-۴-۹ ارث کودکان حاصل از اهداء تخمک.....
۶۰	۱۰-۴-۱۰ وضعیت توارث در حالت اهدای جنین در (قانون مدنی).....
۶۳	۱۱-۴-۱۱ ارث کودک ناشی از رحم اجاره ای.....
	فصل پنجم : جمع بندی و نتیجه گیری
۶۵	۱-۵-۱ پیشنهاد کاربردی.....
۶۶	منابع و مآخذ.....
۶۶	منابع فارسی.....
۶۸	منابع عربی.....
۷۰	پیوستها.....
۷۳	چکیده لاتین.....

چکیده

امروزه همگام با گسترش حوزه دانش بشری و ظهور دستاوردهای نو در قلمرو علوم تجربی مسائل و موضوعات پیچیده فقهی و حقوقی نیز پدید آمده که راه حل های مناسب خویش را می طلبد. وضع حقوقی و احکام فقهی کودکان آزمایشگاهی از جمله مسائل نوظهور فقهی و حقوقی است که فراروی جامعه حقوقی قرار گرفته است و لازم است به خاطر اهمیتی که دارد این موضوع مورد بررسی و کنکاش قرار گیرد. قانون ارث تدوین شده در مورد طفل به دنیا آمده به روش طبیعی و معمول نمی تواند در مورد قوانین ارث کودکان آزمایشگاهی پاسخگو باشد و بنابراین تحقیق حاضر به بررسی گونه های باروری مصنوعی و حکم شرعی آن پرداخته است. در این پژوهش مشروعیت موضوع فرزند دار شدن با دخالت عامل سومی به صورت اسپرم بیگانه یا تخمک بیگانه یا رحم بیگانه را با عنایت به آیات، روایات، اصول و قواعد فقهی مورد بررسی قرار داده و درباره مشروعیت و حقوق ارث این اطفال از جنبه فقهی و حقوقی بررسی شده است. روش گردآوری اطلاعات کتابخانه ای و اسنادی با استفاده از بانکهای اطلاعاتی و شبکه های کامپیوتری بوده و روش تحقیق توصیفی - تحلیلی می باشد. نتایج پژوهش حاکی از آن است که فرزند ناشی از رحم اجاره ای از پدر که صاحب اسپرم می باشد ارث می برد ولی در مورد مادر چون دو نظر وجود دارد یکی صاحب تخمک و دیگری صاحب رحم نظرات در مورد مادر اصلی طفل متفاوت می باشد و هنوز اختلافات نظری وجود دارد ولی چنانچه صاحب رحم مادر رضایی و صاحب تخمک مادر اصلی در نظر گرفته شود بین طفل و صاحب تخمک رابطه ارث برقرار می گردد.

کلید واژه: ناباروری، تلقیح مصنوعی، تکنیک های کمکی تولید مثل، ارث، نسب

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱ : مقدمه

امید به بقا و ادامه نسل برای انسانها فطری است. این امر در حقیقت یک نوع کمال برای او محسوب می شود. یکی از فواید نکاح که در شریعت اسلام با آن تاکید شده است، تولیدمثل است. حضرت ابراهیم (ع) در برابر نعمت بزرگ داشتن فرزند، خدای را سپاس می گوید. الحمدلله الذی .... (سوره ابراهیم آیه ۳۹). سپاس خدای را که با وجود سالخوردگی اسماعیل و اسحاق را به من بخشید به راستی پروردگار من شنونده دعاست.

بنابراین هر زن و شوهری حق دارند از داشتن فرزند برخوردار شوند و از خداوند بخواهند که برای آنان فرزند صالح عطا فرماید.

فقه امامیه با برخورداری از اصل اجتهاد توانایی رویارویی با مسائل نو پیدا و ارائه بهترین راه حال ها را داراست. تلقیح مصنوعی نیز یکی از مسائل نو است که پیشرفت دانش پزشکی آن را به عرصه فقه و حقوق کشانده و از آنجا که قوانین و مقررات حقوقی، ریشه در احکام فقهی دارد هیچ حقوقدانی در دانش حقوق نمی تواند بدون بهره مندی از این منبع عظیم در جهت قانونی کردن چنین مسائل جدیدی گام بردارد.

طبق اظهار رئیس پژوهشگاه باروری و ناباروری ابن سینا در اردیبهشت ماه ۱۳۹۰ طی آمارگیری که بین ۱۷۰۰۰ زوج ایرانی در سراسر کشور انجام شد، ۲۰/۲ درصد زوجین ایرانی نابارورند. در تعدادی از موارد برای بچه دار شدن نیازمند استفاده از روش های کمک باروری است که در اصطلاح علمی به آنها techniques یا ART می گویند. تلقیح مصنوعی انسان که موضوع بررسی و تحقیق این نوشتار قرار گرفته است، یکی از شیوه های غلبه بر مشکل ناباروری زوجین و یکی از پدیده های نوینی است که با شکوفایی دانش پزشکی پا به عرصه هستی نهاده و بالتبع منشأ ایجاد مسائل مختلف حقوقی شده است و به دلیل آنکه این موضوع یکی از موضوعات نوین می باشد و در حقوق مدون و قوانین موضوعه کمتر ایران کمتر سخنی از آن به میان آمده است. و مسائل و مشکلات ویژه ای در مورد ارث کودکان آزمایشگاهی بروز کرده که در زمان های گذشته سابقه نداشته است. بنابراین هدف این تحقیق بررسی احکام ارث کودکان حاصل از لقاح مصنوعی می باشد.

۱-۲- تعریف مساله

از اواخر قرن بیستم شاهد پیشرفت های متعدد و چشمگیری در زمینه پزشکی تولید مثل بوده ایم. از مهم ترین و بحث انگیز ترین این موارد، می توان به تولد اولین فرزند حاصل از لقاح خارج رحمی در سال ۱۹۷۸ اشاره کرد. شاید تا سه دهه پیش ناباروری هر یک از زوجین به منزله یک مسیر بن بست و انقطاع نسل محسوب می گردد؛ ولی درک بشر از پدیده زیستی و روند تولید مثل، مسیر های متعددی را فراسوی زوج های نابارور قرار داد. شناسایی علل ناباروری و گسترش تدریجی تکنیک های درمان ناباروری و ART امکان درمان بیشتر ناباروری ها را که تا چند سال قبل دست نیافتنی به نظر می رسید را فراهم ساخت.

هرچند این روشهای درمانی پیشرفت های خیره کننده ای را در حوزه های پزشکی به دنبال داشت ولی در عرصه های مختلف باورهای مذهبی، اخلاقی، جامعه شناسی، روان شناختی و به ویژه حقوقی و فقهی موجب بروز پرسش ها و مشکلاتی گردید که بسیاری از موارد همچنان بی جواب مانده است و نیازمند مطالعات همه جانبه و گسترده می باشد.

به طور کلی بحث تولید مثل حساسیت و محدودیت های قانونی و شرعی و اجتماعی خاص را در فتاوا و قوانین و فرهنگ اسلامی دارد. این تحولات و پیشرفت ها، به ویژه در باروری با دخالت بیگانه، دیدگاه های مختلف اخلاقی، شرعی و قانونی را در رد یا پذیرش آن فراهم آورده و در این ارتباط نقش مذهب به عنوان عاملی تعیین کننده در مباحث مربوط به حقوق تولید مثل مورد توجه قرار گرفته است و در این رابطه فتاوا و قوانین و محدودیت های اخلاقی، نیاز به اظهار نظر و تدوین دارد چرا که بحث حقوق

مدنی تدوین شده در گذشته توانایی پاسخ گویی به تمام مسائل مطرح شده در مورد محارم، نسب و ارث و ... را ندارد.

براساس توضیحات مطرح شده، از آنجایی که شیوه بارداری مصنوعی مسئله جدیدی در علم پزشکی محسوب می شود و به تبع مورد استفاده افراد نابارور جامعه می باشد، احکام تکلیفی و وضعی زیادی چون وضعیت نسب، ارث، ولادت، سرنوشت جنین های منجمد در صورت طلاق زوجین، باروری پس از مرگ یکی از زوجین و اهدای این جنین ها به زوجین نابارور دیگر مطرح می شود که باید از نظر فقهی و حقوقی بررسی گردد.

روش اهدای جنین به زوجین نابارور، در ایران با تصویب قانون "نحوه اهدای جنین به زوجین نابارور" در سال ۱۳۸۲ صورت قانونی پیدا کرد. در استفاده از این روش ها بحث نسب، توارث طفل و محرمیت بین طفل و دریافت کنندگان جنین و... مطرح می شود و چالش های زیادی در این رابطه مطرح می گردد. بنابراین این تحقیق در جستجوی پاسخ به سولات مطرح شده در این زمینه می باشد. و به دنبال یافتن پاسخ برای این پرسش مهم و اساسی می باشد که: وضعیت ارث کودکان آزمایشگاهی از نظر فقهی و سیستم حقوقی ایران چگونه است؟

۱-۳- اهمیت و ضرورت موضوع

مواردی پیش می آید که در آن زوجین به علل گوناگون نمی توانند به طور طبیعی صاحب فرزند شوند. از طرفی پیشرفت علم و تکنولوژی توانسته مشکل زوج های نابارور را تا حد زیادی مرتفع نماید و با روشهای لقاح مصنوعی جنین را در آزمایشگاه به صورت مصنوعی تولید نماید و به روش های مختلف به همسران تحویل دهد این مسأله علیرغم تمام فرصت ها و موهبت هایی که با خود به دنبال دارد چالش های بسیاری را نیز خصوصاً در مورد طفل حاصل از آن به همراه داشته است. و همچنین با توجه به متقاضیان بی شمار در این زمینه و ابهام در تکالیف حقوقی طرفین و حقوق مدنی اطفال متولد شده از طریق آزمایشگاهی در این رابطه سوالات مختلفی از نظر جواز اعمال لقاح مصنوعی به روش های مختلف، نسب طفل، محارم و ارث مطرح می شود لزوم بررسی و تحقیق در این مورد با توجه به شرع و فقه اسلامی و حقوق حاکم در ایران بیش از پیش احساس می شود. چرا که سر درگمی در مورد حقوق و شرعیت داشتن یا نداشتن روش های مختلف بارداری مصنوعی از نظر فقهی می تواند مانع بزرگی در استفاده از این دستاورد پزشکی به شمار آید.

۱-۴- انگیزه انتخاب موضوع

زوج جوان با یک دنیا آمال اندیشی و دورنگری با دنیایی از امید و آرزو پیوند زناشویی می بندند تا این همبستگی و همسری نسلی نو همزمان با تجدید حیات جهان هستی شان به وجود آورند و گاهی قهر طبیعت علی رغم تصورات ذهنی آرزو های گذشته شان را با کلمه نازایی نقش بر اب می کنند و زندگی شیرین و دور نمای زیبایشان را دستخوش طوفان حادثه عقیمی می نمایند. به گفته دبیر انجمن علمی مامایی کشور حدود ۱۵ تا ۲۰ درصد زوج ها مشکل ناباروری دارند که متأسفانه این آمار رو به افزایش می باشد. شیوع نازایی در گذشته ۱۰ درصد بود اما به تازگی افزایش یافته است. از طرفی توسعه علم پزشکی توانسته تا حد زیادی با استفاده از روش های مصنوعی و آزمایشگاهی به مشکل ناباروری زوج های خواهان فرزند پایان دهد و آنچه در این راستا قابل تامل و بحث می باشد روش های به کار رفته در به دنیا آمدن این فرزندان می باشد. با توجه به اسلامی بودن کشور ما مسائل فقهی و حقوقی زیادی در رابطه با شرعی بودن به دنیا آمدن این فرزندان و حتی ارث کودکان متولد شده به این روش وجود دارد که محقق را بر آن داشت تا تحقیق خود را در این زمینه انجام دهد.

۱-۵- هدف اصلی

تعیین وضعیت ارث کودکان آزمایشگاهی در سیستم حقوقی ایران

۱-۶- اهداف فرعی

- تعیین وضعیت ارث کودکانی که از طریق رحم جانشین متولد شده اند در سیستم حقوقی ایران
- تعیین وضعیت ارث کودکانی که از طریق اهدای تخمک متولد شده اند، سیستم حقوقی ایران
- تعیین وضعیت ارث کودکانی که از طریق اهدای جنین متولد شده اند، سیستم حقوقی ایران

۱-۷- سوالات تحقیق

۱-۷-۱ سوالات اصلی

- ۱- آیا کودکان ناشی از لقاح مصنوعی قابل انتصاب به پدر و مادر فرضی خود هستند؟
- ۲- آیا کودکان ناشی از لقاح مصنوعی همانند سایر کودکان ارث می برند؟

۱-۷-۲ سوالات فرعی

الف: آیا کودکان ناشی از لقاح مصنوعی که از طریق رحم جانشین متولد شده اند قابل انتصاب به پدر و مادر فرضی خود هستند؟

ب: آیا کودکان ناشی از لقاح مصنوعی که از طریق اهدای تخمک متولد شده اند قابل انتصاب به پدر و مادر فرضی خود هستند؟

ج: آیا کودکان ناشی از لقاح مصنوعی که از طریق اهدای جنین متولد شده اند قابل انتصاب به پدر و مادر فرضی خود هستند؟

د: آیا کودکان ناشی از لقاح مصنوعی که از طریق رحم جانشین متولد شده اند همانند سایر کودکان ارث می برند؟

ه: آیا کودکان ناشی از لقاح مصنوعی که از طریق اهدای تخمک متولد شده اند همانند سایر کودکان ارث می برند؟

و: آیا کودکان ناشی از لقاح مصنوعی که از طریق اهدای جنین متولد شده اند همانند سایر کودکان ارث می برند؟

۱-۸ فرضیه های تحقیق

- کودکان ناشی از لقاح مصنوعی قابل انتصاب به پدر و مادر فرضی خود هستند.

- کودکان ناشی از لقاح مصنوعی همانند سایر کودکان از پدر و مادر خود ارث می برند.

۱-۹- استفاده کنندگان از نتایج پژوهش

نتیجه این تحقیق برای عموم افراد جامعه می باشد مخصوصاً زوجهای ناباروری که سالها در حسرت داشتن طفلی کانون زندگیشان به سردی گرائیده است و همینطور اشخاصی که داوطلب به انجام چنین کارهایی هستند و از این قبیل حقوق دانان و وکلای دادگستری و پزشکان و بیمارستان ها، پژوهشکده رویان، مراکز ناباروری و سازمان ثبت احوال و... نیز مفید است.

در مؤسسات آموزشی و پژوهشی هم قابل استفاده است و هم در دستگاههای اجرایی بعد از قانونی شدن و البته می تواند مورد توجه قانون گذاران واقع شود.

۱-۱۰- روش انجام تحقیق

در تحقیق توصیفی محقق به بررسی و بیان آنچه که هست می پردازد و شخصا هیچگونه دخل و تصرفی در آنها نخواهد داشت. لذا در این پژوهش نیز محقق به توصیف آنچه در سیستم فقهی و حقوقی ایران در مورد ارث کودکان آزمایشگاهی است می پردازد، در نتیجه روش این تحقیق توصیفی و تحلیلی می باشد.

۱-۱۱- روش و ابزار گردآوری اطلاعات

با توجه به ماهیت پژوهش حاضر برای گردآوری اطلاعات از روش کتابخانه ای و اسنادی استفاده گردید، لذا ابزار اصلی این پژوهش کتب معتبر، پایان نامه ها و مقالات تدوین شده و مرتبط با موضوع تحقیق، اینترنت، فیش برداری و استفاده از بانک های اطلاعاتی و شبکه های کامپیوتری می باشد. البته مصاحبه با متخصصین علوم پزشکی و حقوقی و همچنین اساتید بزرگوار نیز توانست در تهیه این نوشتار کمک دهنده باشد.

۱-۱۲- ساختار تحقیق

پایان نامه حاضر در پنج فصل تنظیم شده است؛ در فصل اول به کلیات و مفاهیم اصلی پرداخته شده است. فصل دوم تعاریف و مبانی نظری موجود در تحقیق را مورد بررسی قرار داده است. در فصل سوم نیز دیدگاه فقها در مورد انواع شیوه های لقاح مصنوعی مورد بررسی قرار گرفته است و به دنبال آن در فصل چهارم دیدگاه حقوق دانان مورد نقد و بررسی قرار گرفته است. در فصل پنجم مسئله ارث کودکان آزمایشگاهی که موضوع اصلی این نوشتار می باشد تحلیل شده است.

۱-۱۳- دشواری های تحقیق

نبود منابع فقهی جامع و کامل

نبودن مقالات جامع در این زمینه

نبود کارشناسان مذهبی متخصص در زمینه پزشکی

فصل دوم

پیشینه تحقیق

۱-۲- پیشینه نظری پژوهش

۱-۱-۲ تعاریف

برای ورود به بحث اصلی تحقیق ناگزیر نخست واژگان کلیدی و استفاده شده در این تحقیق به ترتیب ذیل معرفی می شود:

گامت^۱:

گامت سلول جنسی رسیده و آماده لقاح نر یا ماده است. سلول جنسی نر را اسپرم^۲ و سلول جنسی ماده را تخمک^۳ گویند. در نوشته های حقوقی و منابع فقهی به جای سلول نر، نطفه مرد و به جای سلول ماده نطفه زن بکار رفته است (امامی، ۱۳۵۷ صفحه ۱۵۵)

---

¹ gamete

² sperm

³ Ovum, ovule

جنین^۱:

جنین بر وزن فعیل از ماده جن گرفته شده است، در مفردات راغب آمده است: " اصل الجن: ستر الشی عن الحاسه". به قلب جنان گفته می شود؛ چون میان بدن پوشیده شده است. به سپر مجن و مجنه گویند؛ چرا که صاحب خود را می پوشاند(راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ه ق، ص ۲۰۳). به باغی که درختان انبوهی دارد جنات یا جنت گفته می شود؛ زیرا درختان روی زمین را می پوشانند. جنین بر وزن فعیل به معنی مفعول است، یعنی پ.شانده شده از نظر ها به وسیله بطون و شکم های مادران(ابوجیب، ۱۴۰۸ ه ق، ص ۷۰). جنین از دو ماده یعنی اسپرم (منی) مرد و تخمک زن تشکیل می شود.

بر اساس بند الف ماده ۷۱۶^۲ قانون مجازات اسلامی و ماده ۹۵۷^۳ قانون مدنی، می توان به تعریفی که مورد نظر قانون گذار بوده است، پی برد. این تعریف می تواند به این نحو باشد: جنین همان نطفه استقرار یافته در رحم مادر است که آغاز زندگی اش همان زمان استقرار یافتنش است و پایان جنین بودنش، اطلاق طفل بر آن در لحظه قبل از ولادت است(شهیدی، ۱۳۸۲، ص ۱۴۲).

با توجه به تعاریف به نظر می رسد برای اطلاق جنین بر جنین آزمایشگاهی عنوان حمل موضوعیت ندارد، چه بسا جنینی به خاطر عدم قابلیت رحم مادر، در دستگاههای آزمایشگاهی رشد کند؛ بنابراین پذیرش نطفه لقاح یافته برای مفهوم جنین بهتر به نظر می رسد، هر چند اتلاف او مصداق سقط جنین قرار نگیرد(راجی، ۱۳۹۴).

در نوشته های فقهی و حقوقی مقصود از جنین، تخمک بارور شده و استقرار یافته درون رحم تا هنگام تولد است و تخمک بارور شده پیش از استقرار در رحم را نیز جنین و جنین بالقوه^۴ گفته اند(نایب زاده، ۱۳۸۰ صفحه ۲۴).

مقصود از جنین در این پژوهش رویان^۵ است که به تخمک بارور شده^۶ تا هشت هفته پس از تقسیم گفته می شود. در حوزه علوم پزشکی، رویان از هفته نهم تا تولد جنین نام دارد و اطلاق جنین به رویان های ۲ تا ۸ سلولی را مورد انتقاد قرار داده اند. در شرایط کنونی نگهداری رویان های حاصل از لقاح خارج رحمی بیش از ۲ تا ۳ روز و در محیط کشت جدید بیش از ۴ تا ۵ روز امکان پذیر نیست و باید به رحم منتقل یا منجمد شوند.

¹ fetus

^۲ بند الف ماده ۷۱۶ ق. م. ا: "دیه سقط جنین به ترتیب ذیل است: الف- نطفه ای در رحم مستقر شده است، دو صدم دیه کامل".

^۳ ماده ۹۵۷ ق. م: "حمل از حقوق مدنی متمتع می گردد؛ مشروط بر این که زنده متولد شود".

⁴ Pre- embryo

⁵ embryo

⁶ zygote

مفهوم جنین آزمایشگاهی

جنین آزمایشگاهی به نوزادی گفته می‌شود که بخشی از مراحل تکامل خود را هر چند کوتاه، در محیط آزمایشگاه سپری کرده و از طریق روش‌های مختلف در تلقیح مصنوعی متولد می‌شوند که از لحاظ فقهی و حقوقی احکام خاصی بر او صدق می‌کند. اشتباه شایعی که بین مردم وجود دارد، برداشت آن‌ها نسبت به مفهوم جنین آزمایشگاهی است، چنانچه گمان می‌کنند جنین آزمایشگاهی تمام دوران جنینی خود را در آزمایشگاه و خارج رحم مادر سپری می‌کند در صورتی که واقعیت امر چیز دیگری است. چون آنچه موجب معطوف شدن لفظ آزمایشگاهی به این جنین‌ها شده است، صرفاً عمل لقاح بین اسپرم و تخمک در آزمایشگاه است که به خاطر مشکلات موجود در ساختار روحی و جسمی و سلول جنسی زوجین به شکل طبیعی صورت نمی‌پذیرد (شیروی، ۱۳۸۹).

ناباروری

دکتر محمود صرام در کتاب نازایی، ناباروری، عقیمی تعاریف ذیل را بیان کرده است:
نازایی و ناباروری دو واژه مشابه هستند که مفهوم آن‌ها کمی با یکدیگر فرق دارد هر چند که هر دو لغت در نهایت یک واقعیت را بیان می‌کند و آن نداشتن فرزند است.
در مورد زنانی که به کار می‌رود که مشکل آنها در اصل حامله نشدن است. بدیهی است نابارور بودن زن ممکن است به سبب عیب‌ها و نارسائی‌هایی باشد که در بدن خود او وجود دارد و یا عیب‌ها و نارسائی‌هایی که شوهر او بدان مبتلاست.

نازایی

برای زنانی که به کار می‌رود که فرزند زنده یا لااقل قابل زنده ماندن به دنیا نمی‌آورند. این گونه زنان ممکن است حامله بشوند و حتی چند ماهی نیز حاملگی خود را ادامه بدهد ولی جنین آن‌ها قبل از اینکه قدرت زنده ماندن در خارج از رحم را بدست آورد به دنیا می‌آید و یا اینکه در مراحل اولیه رشد و نمو، در شکم مادربه دلایل مختلف می‌میرد و مرده به دنیا می‌آید. اینگونه زنان با اینکه بارور می‌شوند ولی چون نمی‌توانند فرزند کامل و زنده به دنیا بیاورند مشکل نازایی دارند.

عقیم بودن

در مواردی که عیوب و نارسائی‌های مرد یا زن به قدری زیاد باشد که اصولاً قابل علاج نباشد عقیم بودن برای مرد یا زن به کار برده می‌شود (صرام، ۱۳۶۶ صفحات ۱۳ و ۱۴).

به طور کلی نازایی عدم توانایی در باردار شدن پس از یک سال ارتباط جنسی منظم و بدون استفاده از روش های پیشگیری است، یا عدم توانایی در به اتمام رساندن حاملگی و به دنیا آوردن یک نوزاد زنده است (شمس و جان بزرگی، ۱۳۸۹).

تلقیح از نظر لغت

لقاح، از نظر لغت به معنی آبستن شدن می باشد کلمه تلقیح در فرهنگ لغت به معنای بارور کردن درخت خرما یا ماده به وسیله داخل کردن مایه ی نر به درون آن می باشد (فرهنگ معین) که معنی اصطلاحی تلقیح از معنی لغوی آن چندان دور نیست و به معنی آبستن کردن می باشد. لقاح اسم آب حیوان نر از شتر و اسب و غیر آن ها بیان شده است (ابن منظور، محمد بن مكرم، لسان العرب، ۲، ۵۷۹). تلقیح به معنای بارور کردن جنس مونث می باشد. ابن فارس اصل معنای آن را در مورد حیوانات صادق دانسته و فرموده است: لا حبال ذکر الانثی حامله را مذکر ها بارور می کنند و درختان را بادها و بادها نیز ابرها را بارور می کنند و خودشان نیز در اصل بارورند. تلقیح در انسان به مثابه همان حقیقتی است که در مورد حیوانات و گیاهان به کار می رود و حقیقت تلقیح در موجودات یکی است هر چند شکل آن به گونه های مختلفی است و در هر نوعی از حیوانات و گیاهان به سبکی خاص به کار می رود ولی هدف از تلقیح همان بارور نمودن حیوان و درخت و انسان است.

لقاح مصنوعی

لقاح مصنوعی عبارتست از آبستن شدن زن به وسیله آلات پزشکی و یا تلقیح مصنوعی عبارت است از آبستن کردن زن بوسیله تزریق اسپرماتوزوئید مرد به رحم زن به کمک وسایل پزشکی و آلات مصنوعی بدون انجام عمل مقاربت و نزدیکی.

نسب

نسب از نظر لغت، مصدر و به معنی قرابت و علاقه و رابطه بین دو شیئی است و در زبان فارسی آن را نژاد می گویند.

دکتر سید حسن امامی نسب را چنین تعریف کرده است: نسب، مصدر است و به معنی قرابت و خویشاوندی می باشد. نسب امری است که به واسطه انعقاد نطفه از نزدیکی زن و مرد به وجود می آید. از این امر، رابطه طبیعی خونی بین طفل و آن دو نفر که یکی پدر و دیگری مادر است موجود می گردد.